

VERS UNA SOCIOLINGÜÍSTICA HISTÒRICA? *

Francesc GIMENO

1. INTRODUCCIÓ

Qualsevol parlant és bàsicament multilectal. Entre les comunitats (sociolingüístiques) de parla monolingües i multilingües hi ha una similitud de principi: diferenciació social i funcional del *repertori lingüístic*. La sociolingüística actual reconeix els repertoris lingüístics de les comunitats de parla bilingües, com un exemple dels repertoris que caracteritzen qualsevol comunitat lingüística, ja que l'estratificació lingüística és identificada més fàcilment en els repertoris bilingües que en els monolingües. Per consegüent, l'estudi del multilingüisme i del multilectisme —més general— poden contribuir a la clarificació i solució dels problemes teòrics i metodològics, amb els quals s'enfronta la lingüística dels nostres dies.

1.1. Si considerem el llenguatge com una forma de comportament social, individual i interindividual, les llengües particulars, en un moment donat, són diasistemes que posseeixen una *heterogeneïtat ordenada*. L'associació entre estructura i homogeneïtat no significa que no puguin examinar-se aïlladament. L'homogeneïtat és una manera de considerar els fets lingüístics, una simplificació convencional del mètode emprat. L'establiment de les estructures funcionals no implica la desatenció de la complexitat de la realitat lingüística, sinó la constatació i l'ordenament de la varietat. D'una altra manera qualsevol model es revelaria insuficient per a la comprensió i explicació del procés del canvi lingüístic.

La delimitació entre una teoria lingüística homogènia i la llengua heterogènia ens permet la suposició d'altres models abstractes que complementin o revisin els plantejaments anteriors, mitjançant l'heterogeneïtzació de l'homogeneïtat. L'ordenació i regularitat lingüístiques inclourien, doncs, la possibilitat de descriure la diferenciació temporal (aparent), geogràfica, social i situacional del repertori lingüístic. La comunitat (sociolingüística)

* Una primera versió d'aquest paper fou presentada com a comunicació al *X Congrés Mundial de Sociologia (Secció de Sociolingüística)*, Ciutat de Mèxic, 16-21 d'agost de 1982. Per una altra part, és un resum empíric d'un article més ample (v. GIMENO, 1983d). Expresso el meu agraïment a Ll. V. Aracil, A. M. Badia, M. Reixach, F. Vallverdú i Fundació J. Bofill.

de parla es definiria per referència a (sub)grups socials que comparteixen determinats comportaments avaluatius i models abstractes de variació.

1.2. Per una altra part, no hi ha cap evidència que el canvi lingüístic conclouï dins d'una generació, producte de la relació específica entre les gramàtiques dels pares i dels fills. Els nens i els adolescents revisen de forma constant i regular l'única gramàtica interna de la seva pròpia llengua materna, que suposa una incorporació a la seva competència sociolingüística de les variables lingüístiques —temporals, geogràfiques, socials i funcionals— a què estan exposats, i s'aproximen asimptòticament a una *gramàtica multilectal*.

La variabilitat, per consegüent, no és un assumpte de barreja dialectal o de mera actuació, sinó part de la competència sociolingüística de l'individu parlant. Variabilitat i regularitat, en suma, no s'exclouen mútuament, i poden constituir la clau per a una comprensió i explicació general i històrica del procés del canvi lingüístic (WEINREICH, LABOV i HERZOG, 1968, pàgines 100 ss.). Actualment, la construcció d'una gramàtica òptima —o més simple— de la competència lingüístico-textual-comunicativa del parlant implicaria l'elaboració d'un component pragmàtic de la comunicació, dins d'un model lingüístico-textual (v. SCHMIDT, 1973; SCHLIEBEN-LANGE, 1975; Ramón TRIVES, 1980).

1.3. La sociolingüística, com a branca *nomotètica*, persegueix la recerca de regularitats a partir d'estratègies intermèdies de variables, sobre l'observació sistemàtica dels fets lingüístics; en particular, una sociolingüística del multilectisme estableix les relacions mútues entre l'alternança dels (sub)sistemes d'un repertori lingüístic complex i diverses variables del condicionament social. Una teoria sociolingüística del multilectisme es plantejarà l'elaboració d'unes *gramàtiques* socials —i no individuals, necessàriament ideals— que descriguin la variació present en les comunitats de parla multilectals, i pronostiquin amb precisió el comportament de cada individu. El propòsit d'aquestes gramàtiques serà caracteritzar la competència sociolingüística dels components d'un (sub)grup determinat, a través d'un sistema de regles lingüístiques que representin la *covariació* dels factors lingüístics i socials, sota la forma de probabilitats abstractes (v. GIMENO, s.d., paràgraf IV; 1981, pàgs. 365 ss.).

D'altra banda, i de manera complementària, les ciències *històriques* es plantegen l'assoliment de cada procés concret en tota la seva complexitat i originalitat irreductible. Ciències nomotètiques i ciències històriques participen, doncs, d'orientacions distintes, encara que es tracta de continguts comuns: a l'abstracció de les primeres correspondria la restitució del fet concret en les segones. Tanmateix, i a pesar d'aquestes diferències apreciables, podem trobar graus intermedis entre l'anàlisi nomotètica i l'anàlisi històrica.

En aqueix sentit, l'objectiu principal, davant una certa sociolingüística, històrica, aniria des de la recerca de regularitats, sota la forma de *regles variables*, fins a l'explicació concreta del procés sociolingüístic del canvi, a partir del reconeixement dels problemes empírics del canvi lingüístic en curs. Amb altres paraules, una sociolingüística històrica s'ocuparia dels fonaments generals i històrics del canvi lingüístic: comprensió i explicació del procés concret del canvi lingüístic, a partir de les correlacions entre

factors lingüístics i socials, ja que moltes qüestions pertinents en lingüística històrica són més quantitatives que qualitatives (és a dir, més covariació i substitució gradual en la freqüència d'ús que ocurrència sobtada de la innovació).

2. SINCRONIA, DIACRONIA I HISTÒRIA

L'estructuralisme diacrònic només considera esquemàticament la mutació entre dos sistemes definits, i ignora tota l'etapa intermèdia de coexistència de la vella i nova estructura, descuidant el mateix procés d'integració. D'aquesta manera, el dit estructuralisme no és pròpiament una ciència històrica, ja que no es preocupa de situar aqueixes transformacions en la història, a través del procés summament complex del desenvolupament del canvi lingüístic. La paradoxa no és petita: un estructuralisme diacrònic que no és pròpiament *històrica*. Tanmateix, no és menys certa. L'estructuralisme diacrònic solament mostra que els canvis es troben condicionats pel sistema, i ordena en la línia diacrònica una sèrie de sistemes sincrònics, vinculats per la correspondència entre les seves estructures funcionals. Conseqüentment, continua aquell dèbil intent saussureà de reconciliació entre sincronia i diacronia, però no el supera essencialment. L'estructuralisme diacrònic ha hagut d'ampliar els seus objectius, i enriquir la seva metodologia (cfr. COSERIU, 1958, pàgs. 220 ss.; CATALÁN, 1974, pàg. 291; v. GIMENO, 1983d, pàgs. 187 ss.).

2.1. Per la seva part, la sociolingüística adopta una postura totalment sincrònica i planteja algunes estratègies empíriques, que ens ajuden a reconstruir el sistema d'una llengua en un o diversos moments del passat, i relacionen sistemàticament distintes fases de la seva evolució. En aquest sentit, LABOV (1972a, pàgs. 274 ss.) ha suposat el principi de l'«uniformitarisme» de LYELL (*Principis de geologia*, 1830), és a dir, les evolucions històriques estigueren sotmeses a les mateixes pressions que la nostra activitat comunicativa diària, de manera que res aliè a les estructures lingüístiques del nostre temps pot ésser atribuït, en principi, a una estructura lingüística del passat.

En els nostres dies, els estudis qualitius i quantitius —científicament prevalents— del comportament diferencial entre els parlants dels diferents nivells generacionals, dins d'una mateixa comunitat de parla, ens mostren les possibilitats d'observació del canvi lingüístic en curs —o en marxa— sobre la consideració d'un temps «aparent». D'aquesta manera, l'estratificació generacional ens ofereix un tipus de canvi lingüístic que pot reflectir els processos històrics del canvi, o si més no la mateixa classe de diferències de regles que ocorren en el desenvolupament de l'evolució lingüística.

Respecte als principis empírics del desenvolupament del canvi lingüístic, una teoria sociolingüística reconeix cinc problemes, encara que no tots connectats al marc social: *restricció*, *transició*, *inserció*, *avaluació* i *actualització*. Les restriccions universals determinen les possibilitats d'un canvi i les seves probables direccions, i, per definició, són independents de qualsevol comunitat particular. La qüestió de localitzar la transició entre dues etapes d'un canvi constitueix un problema lingüístic intern. La dificultat de

la inserció presenta dos aspectes: lingüístic i social; és a dir, el canvi apareix inclòs dins d'una matriu composta d'altres canvis (o constants) lingüístics, però també dins d'un context social, això és, en correlació amb certs canvis socials. La importància del component social es troba igualment en el problema de l'avaluació, que mostra com els membres de la comunitat reaccionen al canvi en curs, i com descobreixen la informació expressiva que transmeten les diverses variants. Finalment, s'espera que els factors socials apareguin implicats profundament en el problema de l'actualització, per tal d'acometre el perquè es realitzà en tal moment i en tal lloc (cfr. WEINREICH, LABOV i HERZOG, 1968, pàgs. 183 ss.).

2.2. L'apropiada distinció metodològica sincronia-diacronia no implica que el temps sigui l'únic factor corroborant de tot canvi lingüístic. En aquest sentit, i estrictament parlant, el canvi lingüístic no apareix en funció del temps. Hi ha d'altres factors —lingüístics i socials— que han de reflectir la seva evolució dins d'una varietat sincrònica, i el pas del temps simplement permet comprovar el canvi sobre la complexa interacció d'aquests diversos factors. El temps només n'és el marc. No es tracta d'un mer canvi de perspectiva o una experiència lingüística més propera a la realitat, sinó de diversos graus d'abstracció del pla descriptiu de la llengua, on no domina el principi de l'oposició, sinó el criteri de la diversitat.

Qualsevol llengua, en un moment donat, apareix caracteritzada com un diasistema que posseeix una heterogeneïtat ordenada (v. *supra*). Des d'aquest punt de vista, és convenient proposar i formular les successives tècniques del discurs coexistents en una llengua històrica: *estàndard*, *geolecte*, *sociolecte* i *registre* (v. GIMENO, 1979, pàgs. 130 ss.). La mateixa manca de precisió i significat exacte de «comunitat lingüística» planteja la necessitat metodològica de referir-nos a «comunitat (sociolingüística) de parla», definida per un coneixement compartit de les restriccions comunicatives i de les normes del comportament social, i configurada per determinats comportaments avaluatius i per la uniformitat de models abstractes de variació (cfr. HYMES, 1967, pàgs. 53 ss.; v. LABOV, 1968; GIMENO, 1984).

La comunitat de parla és una entitat de dues dimensions, geogràfica i social, i està formada per diversos (sub)grups socials (generacionals, sexuals, socioeconòmics, ètnics, etc.), que de vegades es troben en situació antagònica, a causa de la seva distinta posició dins de l'organització social. Aquesta heterogeneïtat i variabilitat sincrònica de la comunitat de parla constitueixen el millor exemple de la covariació de gran part de les diferències que trobem entre dos «estats» d'una llengua, diacrònicament pròxims. D'aquesta manera, és impossible establir una distinció precisa entre «canvi diacrònic» i «variació sincrònica», que es constitueix en la traducció directa del canvi lingüístic en curs.

Variabilitat i canvi estan, doncs, íntimament units, fins al punt de ser les dues cares —sincrònica i diacrònica— del mateix fet de la llengua. Ara bé, no tota variabilitat i heterogeneïtat en l'estructura lingüística comporta canvi; però tot canvi lingüístic implica variabilitat i heterogeneïtat sincrònica en la comunitat de parla. Donat que els factors socials motiven globalment el sistema lingüístic, i no totes les condicions de la llengua apareixen marcades igualment per la variació geogràfica, l'última condició del canvi lingüístic serà el mecanisme engendrat per la interacció social. El canvi lin-

güístic començarà quan la generalització d'una particular alternança, en un (sub)grup donat de la comunitat de parla, assumeixi la direcció i el caràcter de diferenciació ordenada (WEINREICH, LABOV i HERZOG, 1968, pàg. 187; cfr. MENÉNDEZ PIDAL, 1926/1950, pàgs. 532 ss.; COSERIU, 1958, pàgs. 78 ss.). La variació social i funcional de la llengua, en suma, juguen un paper primordial en el desenvolupament del canvi lingüístic.

2.3. En resum, la distinció metodològica sincronia-diacronia es revela insuficient per a donar compte d'una manera estricta del desenvolupament del procés del canvi lingüístic. Al seu costat, i com a determinació metodològica, caldria instaurar, avui, la dicotomia «sinstratia-diastratia» i «sinfasia-diafasia» (a l'ahir pertany la dualitat «sintopia-diatopia»). La variabilitat sincrònica —temporal (aparent), geogràfica, social i funcional— és la traducció directa del canvi lingüístic en curs, i els detalls de qualsevol evolució només poden ésser estudiats fructíferament en el marc global de la comunitat (sociolingüística) de parla. Les estructures variables en ella contingudes són determinades per funcions socials. La covariació sistemàtica de les dades lingüístiques i dels factors socials constitueix la peça clau per a una recta comprensió i explicació del procés històric del canvi lingüístic.

3. LA REGULARITAT DEL CANVI LINGÜÍSTIC

Un dels arguments més assíduament sostinguts en la lingüística històrica ha estat la «regularitat del canvi fònic». D'acord amb tal principi fonamental del canvi lingüístic, podríem diferenciar dues interpretacions: 1) versió fònica de la hipòtesi de regularitat, i 2) versió gramatical del canvi fonològic. Per una altra part, ja hem alludit indirectament a una doble estratègia de la investigació del canvi lingüístic, la qual catalogaríem com a: a) homogeneïtat, i b) heterogeneïtat. En les línies següents desenvoluparem solament l'últim dels cinc models (v. GIMENO, 1983d, pàgs. 192 ss.) que ens proporciona aqueixa doble entrada en la història de la lingüística (v. fig. 1), a saber: 1) model neogramàtic, 2) model geogràfico-lingüístic, 3) model estructuralista i funcionalista diacrònics, 4) model transformativo-generatiu, i 5) model sociolingüístic multilectal.

	Homogeneïtat	Heterogeneïtat
Versió fònica	1. Model neogramàtic	2. Model geogràfico-lingüístic
	2a. Model estructuralista diacrònic	3b. Model funcionalista diacrònic
Versió gramatical	4. Model transformativo-generatiu	5. Model sociolingüístic multilectal

Fig. 1.—Models regulars del canvi lingüístic

3.1. Generalment l'observació del canvi lingüístic ens demostra que és més regular en el resultat que en el procés. Una teoria adequada del canvi lingüístic hauria de transcendir els models estàtics a l'ús, basats en idiolectes, per a integrar la variabilitat dins del paradigma generatiu ortodox, i proposar gramàtiques socials o comunitàries, més regulars i sistemàtiques que el complex comportament de qualsevol individu. Actualment, tota discussió sobre el procés del canvi lingüístic en curs, dins d'un context social, ha de concebre les gramàtiques com a esteses en el temps (aparent), espai, societat i situació, i la possibilitat d'escriure gramàtiques multilectals sincròniques, més enllà de les diverses varietats d'una llengua, sempre que ens situem dins d'una comunitat de parla que no sigui inequívocament bilingüe, és a dir, on hi hagi un *continuum* de parla amb una ruptura no clarament definida. La noció de *gramàtica multilectal* o polilectal proposa un model de gramàtica simple, basada en una escala d'implicació, la qual englobi tots (o gairebé tots) els lectes d'una (o més) llengua(-ies), ja que la competència del natiu adult transcendeix la seva pròpia varietat lectal.¹ En principi, no hi hauria diferència entre els problemes de transferència intra i interdiasistemàtica. Una gramàtica multilectal (sincrònica) és la hipòtesi més idònia per a un model dinàmic i real del canvi lingüístic, i la teoria més adequada per a la lingüística històrica.

3.2. Una teoria sociolingüística històrica assumeix que no canvien els fonemes, sinó la gramàtica social de la comunitat de parla, és a dir, la competència sociolingüística de dita comunitat, i el canvi lingüístic es transmet globalment dins d'ella. L'aspecte de la reestructuració es resol, llavors, a través del problema de la transició en les regles generatives, a fi de descriure l'etapa intermèdia per la qual una estructura evoluciona cap a una altra. Sens dubte, la solució resideix en l'ampliació i revisió de les nocions de competència lingüística i regla lingüística (categòrica o obligatòria), és a dir, en la *competència sociolingüística* i *regla variable* (v. CEDERGREN i SANKOFF, 1974; SANKOFF i LABOV, 1979; GIMENO, 1979, pàgs. 147 ss.; LÓPEZ MORALES, 1981).

¹ La competència sociolingüística del parlant és asimètrica, ja que disposa d'un control receptiu major que el productiu. Descriptivament, l'objectiu més útil de la investigació sociolingüística és la provisió de restriccions lingüístiques i socials, que serviran d'entrada a les gramàtiques sincròniques multilectals (cfr. BAILEY, 1972; BAILEY, 1973, pp. 21-64; LABOV, 1973; FASOLD, 1978; sobre gramàtiques individuals, v. BICKERTON, 1973). Tals dades, amb les necessàries organitzacions i reordenacions s'enquadren metodològicament dins del tractament probabilístic d'un paradigma quantitatiu. L'HEIDELBERGER FORSCHUNGSPROJEKT «PIDGIN-DEUTSCH» (1978) suposa una explicació altrament simplificada del procés global de l'adquisició d'una segona llengua pels immigrants estrangers, en termes d'una aproximació escalonada, que passa a través de varietats intermèdies (o *gramàtiques de transició*), cap a una varietat ideal. Ara bé, aquestes gramàtiques de transició són descriptivament casos particulars de «gramàtiques variacionals probabilístiques» d'un espai multidimensional de varietats que constitueixen una *gramàtica de referència* (v. una revisió funcionalista en WEYDT i SCHLIEBEN-LANGE, 1981). Per la seva part, Poplak (1978; 1979) planteja la possibilitat de tractar el «canvi de norma» (*code-switching*) com a generat per una simple gramàtica superficial, basada en dues gramàtiques monolingües (v. SANKOFF i POPLACK, 1981).

La fonologia generativa justifica un fonema sistemàtic sobre la base d'una alternança morfològica, mentre que l'anàlisi sociolingüística postula una variable fonològica (o sociolingüística), sobre la base d'una variació fonològica dins d'una comunitat de parla. Així el canvi lingüístic ocorre com una variable moguda des d'una posició dins d'un fonema autònom, per una posició a través de fronteres fonològiques, fins a una posició dins d'un segon fonema, definint tal variable per covariació amb altres trets (lingüístics i socials). La variable sociolingüística, com a unitat mínima no discreta, representa la variabilitat pronosticable i ordenable dins del sistema heterogeni, configurant-se com una regla variable d'una teoria sociolingüística que tingué en compte els diversos entorns morfofonològics.

3.3. Les dades empíriques del procés real del canvi lingüístic en curs impliquen necessàriament el concepte de variació regida per regla, i la construcció formal d'una regla variable és essencial per a la descripció del dit canvi lingüístic. La regla variable estableix simplement, per a cada parlant de la llengua, que la regla s'aplicarà amb més freqüència en un entorn lingüístic que en un altre, encara que sigui optativa en ambdós, enfront a l'opcionalitat de les regles generatives, que no permeten la incorporació de la correlació entre la presència de certs factors en l'entorn lingüístic d'una regla i la freqüència produïda.

LABOV (1972b, pàgs. 111 ss.) ha especificat la noció de «regla lingüística», i distingeix entre regles categòriques, semicategòriques i variables, que reflecteixen la diferència entre les relacions d'estricta *coocurrència* i un tipus més general de covariació. La transició d'un tipus de regla a altra (variable > semicategòrica > categòrica), o «evolució interna de les regles lingüístiques», és una manera formal de representar la transició del canvi quantitatiu a qualitatiu i hi té lloc mitjançant canvis, dins d'una regla variable, en l'ordre i en el grau d'importància de certes restriccions variables sobre la regla. La connexió entre variació social superficial i canvi gramatical profund pot establir-se a mesura que la regla variable arriba a ésser categòrica.

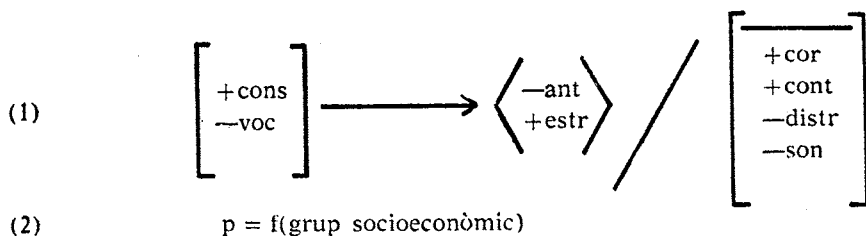
3.4. Enfront de la hipòtesi generativa de la regularitat, la teoria sociolingüística acudeix a la hipòtesi empírica que el procés del canvi fonològic és regular, però el seu context no pot ésser definit sempre en termes estrictament lingüístics. Tot i que retrospectivament el resultat d'un canvi lingüístic aparegui com a l'addició d'una simple regla categòrica a la gramàtica social de la comunitat de parla, el procés implica el reconeixement dels cinc principis empírics de qualsevol canvi lingüístic en curs, és a dir, restricció, transició, inserció, avaluació i actualització. La qüestió generativa de la transició constitueix un problema lingüístic intern, i suposa una revisió constant i regular de la gramàtica multilectal de les successives generacions de parlants —a través dels distints (sub)grups de la comunitat de parla—, mitjançant una distribució contínua de les regles variables.

El principi de regularitat, entès sociolingüísticament com a variació regida per regla, s'ha de relacionar així mateix amb la inserció del canvi lingüístic en el diasistema lingüístic, heterogèniament ordenat (segons les successives tècniques del discurs), i en l'estructura complexa de la comunitat de parla. Per consegüent, el principi de regularitat del canvi lingüístic ni afecta uniformement totes les formes implicades ni simultàniament tots els (sub)grups de parlants, i explica que l'estructura lingüística no pot

ésser considerada ni homogèniament ni estàticament, en qualsevol «estat» d'una llengua particular. El concepte de variable seria aplicable a tots els nivells de l'anàlisi lingüística.

3.4.1. En aquest sentit, només es podrà concebre com un cos coherent de regles categòriques cadascun dels (sub)sistemes temporals (aparents), geogràfics, socials i funcionals. L'únic mecanisme adicional serà un conjunt de regles variables que estableixin les condicions per a la covariació o alternança.² Vegem-ne un exemple de la gramàtica sincrònica actual de la comunitat de parla alacantina: el sesseig valencià (v. GIMENO, 1983a; 1983b; 1983c). L'explicació interna és insuficient: inexistència de l'oposició fonològica autònoma castellana Θ/s en els sistemes primaris alacantins (valencià o murcià sessejant). L'explicació externa és amplament històrica: confusió moderna del parlant valencià que utilitzava el castellà, a partir del procés de desafricació i apicalització de les sibilants africades catalanes medievals, i regressió geogràfico-lingüística en els segles XVII i XVIII, des de l'expulsió dels moriscs i la pèrdua dels privilegis forals.

Tanmateix, les preguntes fonamentals queden sense resposta adequada i satisfactòria. El sesseig valencià és una regla variable de la gramàtica social de la comunitat de parla alacantina, la qual mostra l'estratificació socioeconòmica dels parlants i/o la diferenciació funcional. D'acord amb això, podem representar dita variable sociolingüística de la manera següent:

és a dir, la regla d'àpico-alveolarització —això és, les consonants perden el seu caràcter anterior i es fan estridents, si són coronals, contínues, sordes i no distribuïdes— no s'aplica sempre sinó que apareix associada a una quantitat específica p , que expressa la proporció de casos en els quals s'aplicaria en funció del grup socioeconòmic dels parlants del context alacantí.

Alacant ha estat i és una cruïlla lingüística, social i cultural des dels primers temps de la conquesta islàmica. Dins del context valencià se singularitza per un caràcter marcadament fronterer, on les barreres (socio)lingüístiques, històriques, geogràfiques i econòmiques esgaien qualsevol pauta interna de conducta. Amb tot, aquest fet diferencial de les comarques meridionals del País Valencià constitueix la seva personalitat col·lectiva. La gramàtica social sincrònica de la comunitat de parla alacantina és multi-

² Així mateix, una sociolingüística històrica ha d'explicar les relacions que es plantegen entre la tradició escrita del testimoni gràfic i la covariació de dos o més (sub)sistemes del repertori lingüístic de la comunitat de parla. Una proposta taxonòmica i menys empírica d'una sociolingüística històrica, sota la denominació de «lingüística sòcio-històrica», en Romaine (1982).

lectal, ja que es fonamenta en una covariació entre els dos (sub)sistemes d'un únic repertori.³ Descriptivament, la situació del lecte valencià més meridional i del murcià sessejant responen a varietats intermèdies o «gramàtiques de transició —depenent del context social—, com a casos particulars de «gramàtiques variacionals», a saber:

- a) valenciano-alacantina, que posseeix una competència activa del sociolecte valencià, i
- b) murciano-alacantina, que té una competència passiva del sociolecte valencià.

Cadascuna d'aquestes gramàtiques caracteritza la varietat situada en un cert punt del procés de substitució lingüística i mostra la distància —major o menor, respectivament— del lecte valencià al castellà estàndard (v. fig. 2).

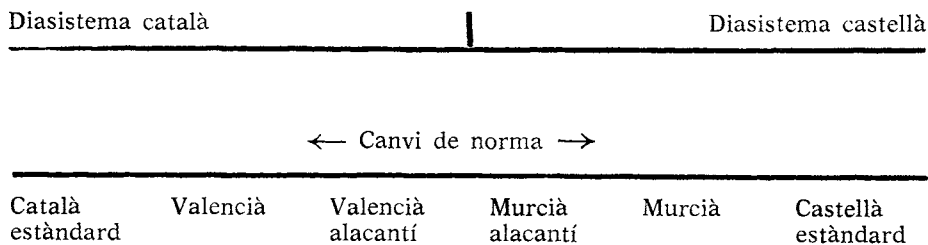

Figura 2.—Situació descriptiva dels lectes variacionals alacantins dins del *continuum* català-castellà

L'addició de la regla variable del sesseig valencià a la gramàtica multilectal representa la limitació del canvi qualitatiu a quantitatiu en la comunitat de parla alacantina, i es produeix mitjançant una revisió constant i regular de la gramàtica multilectal de les successives generacions de parlants, a través de la substitució d'una competència activa en passiva.

La direcció del canvi natural va del membre més marcat (en el nostre cas, regla d'interdentalització) vers el menys marcat (sesseig àpico-alveolar valencià), i tingué com a resultat un «canvi de norma» històric de marcat cap a no marcat en el passat. Tanmateix, aquesta direcció sembla rebutjar-se actualment, en virtut de la situació diglòssica de marginació social i funcional dels lectes alacantins (valencià-alacantí i/o murcià-alacantí), i implica canvis de no marcat a marcat, invertint-se la direcció del canvi natural. A més a més han de tenir-se en compte la consciència lingüística adversa, les formes estigmatitzades del sesseig i les actituds lingüístiques negatives, com a manifestacions de les dimensions subjectives del mecanisme del canvi lingüístic en curs.

³ El repertori lingüístic identifica la competència sociolingüística complexa del context comunicatiu de les comarques alacantines del sud de la frontera històrica Biar-Busot (excepte Villena i Sax), i integra les varietats socials i funcionals presents en aqueixes comarques, és a dir, el sociolecte valencià i el castellà (estàndard i/o murcià sessejant).

4. FACTORS LINGÜÍSTICS I SOCIALS

La sociolingüística actual, en concret la direcció *regla variable*, sosté que no és possible la comprensió i explicació del procés del canvi lingüístic que se sostreu del context social de la seva comunitat de parla (v. LABOV, 1963). L'usual procediment diacrònic, com el paleontològic, ha consistit en confrontar estats diferents, per tal d'inferir dades sobre les etapes intermèdies i reconstruir el mecanisme del canvi lingüístic. La reconstrucció és un dels problemes teòrics més importants de la lingüística històrica. Una teoria sociolingüística empírica del canvi, inclús sobre un curt espai de temps, podria ser la més adequada a una reconstrucció històrica, en la mesura que condueix a hipòtesis més fàcils de confirmar o desmentir. L'estudi empíric del canvi lingüístic en curs ens mostra la covariació regular de variables lingüístiques amb factors lingüístics i socials, i la necessitat de mètodes quantitativs que permetin anàlisis detallades. La formació d'índexs sociolingüístics proveeix un ampli conjunt de dades quantitatives, que reflecteixen la influència d'un gran nombre de variables independents.

LABOV (1970, pàgs. 237 ss.) ha expressat l'especificació de la influència diversa dels entorns lingüístics i contextos extralingüístics (sia la variació social, sia la situacional), a partir d'una atenció al discurs i una percepció de les normes sociolingüístiques de la comunitat de parla. D'aquesta manera, definia la *variable sociolingüística* com a aquell tret lingüístic que es dona en correlació amb certs (sub)grups socials (generacionals, socioeconòmics, ètnics, etc.), i amb algunes variables no lingüístiques del context social (parlant, oient, marc, etc.). Dins d'una classificació dels diversos elements implicats en el canvi lingüístic, segons el tipus d'avaluació social apercebut, podem distingir entre *indicadors*, que no presenten variació situacional, *marcadors* —variables més elaborades—, les quals ens mostren estratificació social i diferenciació funcional, i *estereotips*, o formes socialment marcades, com a fenòmens de valor simptomàtic.

4.1. L'explicació del canvi lingüístic pel substrat lingüístic i/o el bilingüisme de llengües en contacte cau, per si mateixa, fora d'aquests darrers estudis sociolingüístics. La interferència lingüística ja no s'ha de reduir, *a priori*, a simples desviacions entre codis lingüístics, sinó a variables relatives a certs (sub)grups i circumstàncies, les quals han de ser descobertes per l'investigador. L'adopció per una llengua particular de certes característiques estructurals procedents d'una altra no és condició suficient. Una teoria sociolingüística empírica del canvi reconeix almenys cinc problemes (v. *supra*). Les variables apareixen regides per un conjunt de regles que caracteritzen la competència sociolingüística dels components d'un (sub)grup determinat, i reflecteixen la seva gramàtica social o comunitària. La incumbència d'una teoria sociolingüística històrica, basada en tals pressupòsits, sobre la reconstrucció interna i comparativa consistirà en la reconstrucció de la història de les seves gramàtiques —no en la confrontació de successius o diferents inventaris—, procedint cap enrere, vers la proto-llengua.

A més, sobre si la identitat ètnica de la llengua de substrat és la causa de la diferenciació lingüística tardana o llunyana, Labov ha demostrat empíricament que l'immigrant de segona generació s'allunya del model (substrat lingüístic) de baix prestigi dels seus pares. Les forces socials que actuen

sobre les formes lingüístiques són de dos tipus distints: *pressions des de baix*, o per sota del nivell del coneixement conscient, i *pressions des de dalt*, que representen el procés explícit de correcció social, aplicat a certes formes lingüístiques. La consciència lingüística adversa, les formes prestigioses (o estigmatitzades) i les actituds lingüístiques negatives originen la *inseguretat lingüística* i la *hipercorrecció*, com a manifestacions de les dimensions subjectives del mecanisme del canvi lingüístic en curs. El parlant, en el període de l'adolescència (tretze a divuit anys), es fa sensible a la significació social del seu registre i al d'altres, i s'apropia de les normes sociolingüístiques de la comunitat de parla, encara que apareix una resposta diferenciada segons el (sub)grup socioeconòmic (LABOV, 1966, pàgs. 472 s.; v. LÓPEZ MORALES, 1979; GIMENO, 1983d, pàgs. 207 s.).

4.2. Termes com és ara substrat, superestrat i adstrat són simples mitjans de classificació de determinades condicions històriques —particularment transformacions violentes (v. g. conquestes, invasions...)—, en les quals tingué lloc el canvi lingüístic. Una investigació sociològica de la història no sols ha de proposar la deducció de dimensions del passat, sinó que a més ha de comprovar-les empíricament en el present. Des d'aquest punt de vista, una sociolingüística general històrica revisa i actualitza els processos històrics del canvi lingüístic, com a hipòtesis verificables entre les poblacions actuals. Una perspectiva adequada d'aquests problemes hauria de relacionar els processos psicològics, socials i culturals amb l'ús habitual de la llengua, tot i que tal plantejament hagi estat relegat en el passat, a causa del seu caràcter extralingüístic i interdisciplinari. La selecció de dites variables per a l'estudi empíric de la conservació i substitució de la llengua, dins de la direcció multilingüe *diglòssia*, cal establir-la per impressions del que semblen ésser els processos més rellevants en una determinada situació multilingüe, i a partir de teories més generals sobre el canvi personal, social i cultural (FISHMAN, 1968, pàgs. 400 ss.; v. ARACIL, 1971; FISHMAN, 1973).

En veritat, una de les mancances més gran en aquest camp és determinar les circumstàncies en les quals el comportament lingüístic i no lingüístic canvien concurrentment, consecutivament o independentment, per tal de sistematitzar aquestes impressions intuïtives. D'aquesta manera, establiríem una anàlisi comparativa i una tipologia de les situacions de contacte entre grups, indispensable en qualsevol recerca de models interculturals i històrics. Ara bé, la confirmació actual de les hipòtesis sobre la conservació i la substitució de la llengua, la configuració de bilingüisme i diglòssia, les tècniques de mesures alternatives de bilingüisme, etc., no impliquen, com a conclusió, que són també vàlides per al passat. Més aviat són propostes verificables del present, per a il·luminar hipotèticament els processos històrics del canvi lingüístic.

4.3. El problema històric del canvi lingüístic resideix en l'establiment del com pot constituir-se, és a dir, en quines condicions lingüístiques i socials es realitza la inserció,⁴ avaluació i actualització del canvi. En aquest

⁴ En el procés de la inserció lingüística i social del canvi lingüístic en curs, una de les observacions sistemàtiques és la transformació de les varietats geogràfiques en varietats socials, que es tradueixen finalment en varietats funcio-

aspecte, la proposta de la sociolingüística històrica consisteix en la identificació i descripció de la dinàmica històrico-social que condueix a la covariació de dos o més (sub)sistemes, en el repertori lingüístic de la comunitat de parla. La proposició radica, doncs, en la incorporació dels factors lingüístics i socials dins d'unes gramàtiques socials que expliquin la variació present en la comunitat de parla, i caracteritzin la competència sociolingüística dels components d'un (sub)grup determinat. La qüestió de l'actualització en una determinada comunitat i en un determinat període de temps, no és aliena a un canvi en el comportament social de la comunitat de parla, i convé considerar-la dins d'una sociolingüística «substancialista» o general. La conclusió del procés, en suma, és el producte de la pèrdua de la significació social de l'alternança implicada, i l'elevació d'una de les variants a la categoria de norma obligatòria.

Tanmateix, dues dificultats pràctiques sorgeixen immediatament darre de tals consideracions: *a)* com estudiar la covariació entre variables lingüístiques amb factors lingüístics i socials, ja que la covariació és un concepte estadístic, i no és fàcil la seva aplicació a situacions lingüístiques del passat, i *b)* com entendre el funcionament d'un diasistema amb variables, el qual implica sempre una reconstrucció de la llengua al seu context social. Un cop més, convé recordar la possibilitat (única) de la teoria sociolingüística empírica del canvi, que suposa una reconstrucció adequada de les evolucions històriques, a partir dels processos del canvi lingüístic en curs. Per citar un exemple, quan observo actualment el canvi en el repertori lingüístic de la comunitat de parla alacantina (sociolectes alacantins —valencià i/o murcià sessejant com a vernacles heterònoms variacionals— i castellà —estàndard i oficial—), darrere hi veig altres llocs i altres èpoques. D'altra banda, encara que la documentació antiga sigui fortuïta, irregular i irreproduïble, no falten exemples quantitius del material lingüístic del passat, i, en particular, anàlisis estadístiques de freqüència i multivariants de regla variable (v. VÁRVARO, 1982, pàgs. 192 s.; ROMAINE, 1982, pàgs. 139 ss.).

4.4. En resum, la reconciliació dels punts de vista estructuralistes, difusionistes i històrics ha permès la distinció i complementarietat entre factors lingüístics i socials, com a condicions generals i històriques del canvi lingüístic. La teoria dels estrats lingüístics representà una manifestació molt superficial i insuficient de l'explicació causal externa en el canvi lingüístic. Una perspectiva més àmplia d'aquests problemes ha considerat la convivència de més d'un sistema en la consciència lingüística dels parlants, i ha inclòs tals situacions dins dels estudis bilingües actuals. La sociolingüística històrica proposa la comprensió i explicació del procés concret del canvi lingüístic, a partir de les tres direccions empíriques del multilectisme (llengües en contacte, diglòssia i regla variable). Certament són tres orientacions distintes, i dins de la sociolingüística històrica convindria no desestimar les seves contribucions, i aprofitar la possible complementarietat o suplementarietat entre elles, sense hipotecar evidentment la pròpia línia teòrica i me-

nals. Aquest desenvolupament evidencia el mecanisme de la substitució lingüística, la qual dependrà indubtablement de la progressiva consciència i avaluació negatives de la significació social d'aqueixa varietat social i/o funcional (v. ARACIL, 1979; GIMENO, 1982a; GIMENO, 1982b).

tològica. Una cosa és indiscutible: els estudis multilectals i històrics exigeixen un tractament sociolingüístic general o interdisciplinari.

5. REFLEXIONS FINALS

La nostra pregunta inicial sobre la viabilitat i contribució teòriques d'una teoria sociolingüística històrica pot ésser contestada com a perfectament possible. La seva tasca és determinar i descobrir l'estructuració lingüística i social de la variabilitat inherent, que mostra un increment unidimensional a través de la situació contextual, (sub)grup social, espai geogràfic i temps. Una teoria sociolingüística empírica del canvi és la més adequada a una reconstrucció històrica, en la mesura que condueix a hipòtesis més fàcils de confirmar o desmentir. En el passat recent, el lingüista ha assumit, per prioritat metodològica indiscutible, el major grau d'abstracció en les seves anàlisis de les descripcions gramaticals dels successius «estats» d'una llengua (i de llengües emparentades), per tal d'obtenir l'evolució i reconstrucció interna (i comparativa) de la seqüència de les *gramàtiques*. Des d'aquest punt de vista, ha obtingut l'anàlisi regular i sistemàtica dels resultats del canvi lingüístic.

El dilema actual resideix en l'operativitat de tal tipus d'idealització, ja que exclou el desenvolupament del canvi històric, i li calen dades diferents i una metodologia distinta per a la investigació del procés real del canvi. La delimitació entre el pla de la investigació i el pla de la realitat investigada, ens ha permès la suposició d'un model abstracte que complementa i revisa els plantejaments anteriors, mitjançant l'heterogeneïtzació de l'homogeneïtat. En particular, una sociolingüística històrica respon a les dimensions següents:

a) la variabilitat sincrònica —temporal (aparent), geogràfica, social i funcional— és la traducció directa del canvi lingüístic en curs, i els detalls de qualsevol evolució només poden ésser fructíferament estudiats en el marc global de la comunitat sociolingüística de parla;

b) el parlant és bàsicament multilectal, ja que la seva competència sociolingüística transcendeix el seu propi lecte (disposant d'un control receptiu més gran que el productiu), i reestructura constantment la gramàtica tot al llarg de la seva vida;

c) una gramàtica multilectal o polilectal es basa en una escala d'impliació dels sistemes de regles de qualsevol comunitat de parla que no sigui inequívocament bilingüe, és a dir, on hi hagi un *continuum* de parla amb una ruptura no clarament definida;

d) la gramàtica multilectal (sincrònica), basada en els pressupòsits sociolingüístics del multilingüisme i multilectisme, és la teoria més adequada a la lingüística històrica;

e) la hipòtesi de la regularitat del canvi lingüístic s'ha de relacionar amb el principi de transició i d'inserció del canvi lingüístic en curs. La qüestió de la transició suposa una revisió constant i regular de la gramàtica multilectal de les successives generacions de parlants, a partir de la substitució d'una competència passiva en activa. El problema de la inserció

explica que ni afecta uniformement totes les formes implicades, ni simultàniament tots els (sub)grups de parlants;

f) el multilectisme és l'últim principi general i històric del canvi lingüístic, en funció del fet que el llenguatge és una forma de comportament social, tècnicament oberta. La interacció social és l'instrument d'aquest principi;

g) la covariació sistemàtica de les dades lingüístiques i dels factors socials, mitjançant el tractament probabilístic d'un paradigma quantitatiu, constitueix descriptivament la peça clau per a una recta comprensió i explicació del procés històric del canvi lingüístic, i

h) els estudis multilectals i històrics impliquen un tractament sociolingüístic general o interdisciplinari, i assumeixen les aportacions pragmàtiques i psicolingüístiques.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALVAR, M.: 1969, *Estructuralismo, geografía lingüística y dialectología actual*, 2a. ed., ampl., Madrid, Gredos, 1973.
- ARACIL, Ll. V.: 1971, «The (pre-)history of Sociolinguistics», Ponència presentada al *13th International Congress of Romance Linguistics and Philology*, Universitat de Laval (Quebec). Trad. cat. «La (pre)història de la sociolingüística», a *Papers de sociolingüística*, Barcelona, Edicions de la Magrana, 1982, pp. 59-67.
- 1979, «Educació i sociolingüística», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 2, pp. 33-86.
- BADIA, A.: 1951, *Gramàtica històrica catalana*, Barcelona, Noguer. Trad. catalana *Gramàtica històrica catalana*, València, Tres i Quatre, 1981.
- BAILEY, Ch.-J. N.: 1972, «The Integration of Linguistics Theory: Internal Reconstructions and the Comparative Method in Descriptive Analysis», a Stockwell, R. P. i R. K. S. Macaulay (eds.), *Linguistic Change and Generative Theory*, Bloomington, pp. 22-31.
- 1973, *Variation and Linguistic Theory*, Arlington, Virginia, Center for Applied Linguistics.
- BICKERTON, D.: 1973, «The Structure of Polylectal Grammars», a Shuy, R. W. (ed.), *Sociolinguistics: Current Trends and Prospects*, Washington D. C., pp. 17-42.
- BYNON, Th.: 1977, *Historical Linguistics*, Cambridge, Cambridge University Press. Trad. cast. *Lingüística històrica*, Madrid, Gredos, 1981.
- CATALÁN, D.: 1974, *Lingüística ibero-romànica. Crítica retrospectiva*, Madrid, Gredos.
- CEDERGREN, H. i SANKOFF, D.: 1974, «Variable Rules: Performance as a Statistical Reflection of Competence», *Language*, 50, pp. 333-355.
- COSERIU, E.: 1958, *Sincronia, diacronia e historia. El problema del cambio lingüístico*, Madrid, Gredos, 1973.
- CHOMSKY, N. i HALLE, M.: 1968, *The Sound Pattern of English*, New York,

- Harper and Row. Trad. cast. *Principios de fonología generativa*, Madrid, Fundamentos, 1979.
- FASOLD, R. W.: 1978, «Language Variation and Linguistic Competence», a Sankoff, D. (ed.), *Linguistic Variation*, New York, pp. 85-95.
- FISHMAN, J. A.: 1968, «Language Maintenance and Language Shift as a Field of Inquiry: Revisited», a Dil, A. S. (ed.), *Language in Sociocultural Change. Essays by J. A. Fishman*, Stanford, California, Stanford University Press, 1972, pp. 76-134. Trad. cast. «Conservación y desplazamiento del idioma como campo de investigación (Reexamen)», a Garvin, P. L. i Y. Lastra (eds.), *Antología de estudios de etnolingüística y sociolingüística*, Mèxic, 1974, pp. 375-423.
- 1973, «Historical Dimensions in the Sociology of Language», a Shuy, R. W. (ed.), *Sociolinguistics: Current Trends and Prospects*, Washington D. C., pp. 145-155.
- FISHMAN, J. A.; COOPER, R. L.; MA, R. et al: 1971, *Bilingualism in the Barrio*, 2a. ed. rev., Bloomington, Indiana University Publications, 1975.
- FUSTER, J.: 1962, *Nosaltres els valencians*, 2a. ed., Barcelona, Edicions 62, 1964.
- GARCÍA DE DIEGO, V.: 1951, *Gramática histórica española*, 3.ª ed. corr., Madrid, Gredos, 1970.
- GARVIN, P. L. i LASTRA, Y. (eds.): 1974, *Antología de estudios de etnolingüística y sociolingüística*, Mèxic, UNAM.
- GECKELER, H.; SCHLIEBEN-LANGE, B.; TRABANT, J. i WEYDT, H. (eds.): 1981, *Logos Semantikos (Studia linguistica in honorem E. Coseriu, 1921-1981)*, 5 vols., Madrid i Berlín, Gredos i W. de Gruyter.
- GIMENO, F.: 1971, *Estudio filológico de la versión romance de Privilegios de Alfonso X el Sabio a Alicante*, Alacant, Caja de Ahorros Provincial.
- 1979, «Sociolingüística: Un modelo teórico», *Boletín de la Academia Puertorriqueña de la Lengua Española*, 7, 1, pp. 125-168.
- 1981, «Dimensiones del multilingüismo», *Revista Española de Lingüística*, 11, 2, pp. 341-373.
- 1982a, «Alternatives al bilingüisme valencià meridional: A propòsit d'una pre-enquesta sobre les actituds lingüístiques», *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 4, pp. 51-61.
- 1982b, «Aproximación sociolingüística a la comunidad de habla valenciana meridional, a Ninyoles, R. Ll. (ed.), *Estructura social al País Valencià*, València, Diputació, pp. 725-737.
- 1983a, «Die Mundart von Alacant i el bilingüisme alacantí de l'àrea Alacantí-Vinalopó», *Actes del I Congrés d'Estudis del Camp d'Alacant*, Alacant, 29 de març-2 d'abril de 1982 (en premsa).
- 1983b, «El seseo valenciano de la comunidad de habla alicantina», *Anales de Literatura Española de la Universidad de Alicante*, 1 (1982), pp. 345-362.
- 1983c, «El sustrato lingüístico y el seseo valenciano de la comunidad de habla alicantina», *Cuadernos de Filología (Homenaje a M. Sanchis Guarner)*, 3 (en premsa).
- 1983d, «Hacia una sociolingüística histórica», *Estudios de Lingüística de la Universidad de Alicante*, 1, pp. 181-226.

- GIMENO, F.: 1984, «A propósito de comunidad de habla: "The Social Dimension of Dialectology", de J. P. Rona», *Actas del I Congreso Internacional sobre el Español de América*, San Juan, 4-9 d'octubre de 1982 (en prensa).
- s. d., «Sociolingüística del multilingüismo», *Actes del XVIe Congrès International de Lingüística i Filologia Romàniques*, Ciutat de Mallorca, 7-12 d'abril de 1980 (en prensa).
- HALLE, M.: 1962, «Phonology in Generative Grammar», *Word*, 18, pp. 54-72. Reed. a Fodor, J. A. i J. J. Katz (eds.), *Readings in the Philosophy of Language*, New Jersey, Prentice Hall, 1964, pp. 334-352. Trad. fr. «Place de la phonologie dans la grammaire générative», *Langages*, 8 1967, pp. 13-36.
- HARRIS, J. W.: 1969/1973, *Spanish Phonology*, Cambridge, Mass., The MIT Press. Trad. cast. *Fonología generativa del español*, Barcelona, Planeta, 1975.
- HAUGEN, E.: 1953, *The Norwegian Language in America. A Study in Bilingual Behavior*, 2a. ed., Bloomington, Indiana University Press, 1969.
- HEIDELBERGER FORSCHUNGSPROJEKT «PIDGIN-DEUTSCH»: 1978, «The Acquisition of German Syntax by Foreign Migrant Workers», a Sankoff, D. (ed.), *Linguistic Variation*, New York, pp. 1-22.
- HYMES, D.: 1967, «Models of the Interaction of Language and Social Life», *Journal of Social Issues*, 23, 2, pp. 8-28. Reed. i rev. a Gumperz, J. J. i D. Hymes (eds.), *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*, New York, Holt, Rinehart and Winston, pp. 35-71.
- JAKOBSON, R.: 1931, «Prinzipien der historischen Phonologie», *TCLP*, IV, pp. 247-267. Ref. i trad. fr. «Principes de phonologie historique» a Troubetzkoy, N. S., *Principes de phonologie*, Apèndix I, Paris, Éditions Klincksieck, 1964, pp. 315-336.
- KING, R.: 1969, *Historical Linguistics and Generative Grammar*, Englewood Cliffs, N. J., Prentice Hall. Trad. it. *Linguistica storica e grammatica generativa*, Bolonya, Il Mulino, 1973.
- LABOV, W.: 1963, «The Social Motivation of a Sound Change», *Word*, 19, pp. 273-309.
- 1965, «On the Mechanism of Linguistic Change», a Kreidler, Ch. W. (ed.), *Report of the Sixteenth Annual Round Table Meeting on Linguistics and Language Studies*, Washington D. C., pp. 91-114. Trad. cast. «Sobre el mecanismo del cambio lingüístico», in Garvin, P. L. i Y. Lastra (eds.), *Antología de estudios de etnolingüística y sociolingüística*, Mèxic, 1974, pp. 424-450.
- 1966, «Hipercorrection by the Lower Middle Class as a Factor in Linguistic Change», a Brigh, W. (ed.), *Sociolinguistics*, The Hague, Mouton, pp. 451-474. Trad. cast. «Ultracorrección de la clase media-baja como factor del cambio lingüístico», a Garvin, P. L. i Y. Lastra (eds.), *Antología de estudios de etnolingüística y sociolingüística*, Mèxic, 1974, pp. 451-474.
- 1968, «The Reflection of Social Processes in Linguistic Structures»,

- a Fishman, J. A. (ed.), *Readings in the Sociology of Language*, The Hague, Mouton, pp. 240-251. Reed. i rev. a *Sociolinguistic Patterns*, Oxford, 1978, pp. 110-121.
- LABOV, W.: 1970, «The Study of Language in Its Social Context», *Studium Generale*, 23, pp. 30-87. Reed. a *Sociolinguistic Patterns*, Oxford, 1978, pp. 183-259.
- 1972, *Sociolinguistic Patterns*, 1a. ed. en U. K., Oxford, Blackwell, 1978.
- 1972a, «The Social Setting of Linguistic Change», a *Sociolinguistic Patterns*, Oxford, 1978, pp. 260-325.
- 1972b, «The Internal Evolution of Linguistic Rules», a Stockwell, R. P. i R. K. S. Macaulay (eds.), *Linguistic Change and Generative Theory*, Bloomington, pp. 101-171.
- 1973, «Where do Grammars Stop?», a Shuy, R. W. (ed.), *Sociolinguistics: Current Trends and Prospects*, Washington D. C., pp. 43-88.
- 1974, «On the Use of the Present to Explain the Past», a *Proceedings of the 11th International Congress of Linguistics* (Bologna-Florence, 28 d'agost-2 de set., 1972), II, Bolonya, Il Mulino, pp. 825-851. Reed. i trad. it. «Come usare il presente per spiegare il passato», a *Il continuo e il discreto nel linguaggio*, Bolonya, Il Mulino, 1977, pp. 121-158.
- LAPESA, R.: 1942/1980, *Historia de la lengua española*, 8a. ed. ref. i aum., Madrid, Gredos.
- LEHMANN, W. P. i MALKIEL, Y. (eds.): 1968, *Directions for Historical Linguistics: A Symposium*, Austin, University of Texas Press.
- LÓPEZ MORALES, H.: 1979, «Índices de inseguridad lingüística en San Juan», a *Dialectología y sociolingüística. Temas puertorriqueños*, Madrid-Nova York, Hispanova de Ediciones, pp. 165-172.
- 1981, «Estudio de la competencia sociolingüística: los modelos probabilísticos», *Revista Española de Lingüística*, 11, 2, pp. 247-268.
- MALMBERG, B.: 1961, «Linguistique ibérique et ibéro-romane. Problèmes et méthodes», *Studia Linguistica* (Lund), 15, pp. 57-113.
- MARTINET, A.: 1955, *Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique*, Berne, Francke. Trad. cast. *Economía de los cambios fonéticos. Tratado de fonología diacrónica*, Madrid, Gredos, 1974.
- MATEO, J. V.: 1966, *Alacant a part*, Barcelona, Mediterrània Edicions.
- MENÉNDEZ PIDAL, R.: 1904/1940, *Manual de gramática histórica*, 12a. ed., Madrid, Espasa-Calpe, 1966.
- 1926/1950, *Orígenes del español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI*, 8a. ed., Madrid, Espasa-Calpe, 1976.
- MOLL, F. DE B.: 1952, *Gramática histórica catalana*, Madrid, Gredos.
- NADAL, J. M. i PRATS, M.: 1982, *Història de la llengua catalana. Dels inicis al segle XV*, 1, Barcelona, Edicions 62.
- OTERO, C. P.: 1971/1976, *Evolución y revolución en romance. Mínima introducción a la fonología*, 2 toms, Barcelona, Seix Barral.
- POPLACK, S.: 1978, «Syntactic Structure and Social Function of Code-switching», a Durán, R. (ed.), *Latino Language and Communicative Behavior*, Norwood, New Jersey, Ablex Publ. Corp., 1981, pp. 169-184.

- POPLACK, S.: 1979, «Sometimes I'll Start a Sentence in Spanish y *TERMINO EN ESPAÑOL*: Toward a Typology of Code-switching», *Linguistics*, 18 (1980), pp. 581-618.
- RAMÓN TRIVES, E.: 1980, «Nuestro hablar: Proceso pragmáticamente no exento», *Monteagudo* (Múrcia), 68, pp. 13-20.
- ROMAINE, S.: 1982, *Socio-historical Linguistics. Its Status and Methodology*, Cambridge, Cambridge University Press.
- ROUSSEAU, P., i SANKOFF, D.: 1978, «Advances in Variable Rule Methodology», Sankoff, D. (ed.), *Linguistic Variation*, Nova York, pp. 57-69.
- SANCHIS GUARNER, M.: 1960, *La llengua dels valencians*, 4a. ed., València, L'Estel, 1972.
- SANKOFF, D. (ed.): 1978, *Linguistic Variation. Models and Methods*, Nova York, Academic Press.
- SANKOFF, D. i LABOV, W.: 1979, «On the Uses of Variable Rules», *Language in Society*, 8, pp. 189-222.
- SANKOFF, D. i POPLACK, S.: 1981, «A Formal Grammar for Code-Switching», *Papers in Linguistics*, 14, 2, pp. 3-46.
- SCHLIEBEN-LANGE, B.: 1975, *Linguistische Pragmatik*, Stuttgart-Berlin, W. Kohlhammer. Trad. it. *Linguistica pragmatica*, Bolonya, Il Mulino, 1980.
- SCHMIDT, S. J.: 1973, *Texttheorie*, München, W. Fink. Trad. cast. *Teoría del texto. Problemas de una lingüística de la comunicación verbal*, Madrid, Ediciones Cátedra, 1977.
- SHUY, R. W. (ed.): 1973, *Sociolinguistics: Current Trends and Prospects. Report of the 23rd Annual Round Table Meeting on Linguistics and Language Studies*, Washington D. C., Georgetown University Press.
- STOCKWELL, R. P., i MACAULAY, R. K. S. (eds.): 1972, *Linguistic Change and Generative Theory. Essays from the UCLA Conference on Historical Linguistics in the Perspective of Transformational Theory*, febrer 1969, Bloomington-London, Indiana University Press.
- VALLVERDÚ, F.: 1981, *El conflicto lingüístico en Cataluña: historia y presente*, Barcelona, Ediciones Península.
- VÁRVARO, A.: 1972/1973, «Storia della lingua: passato e prospettive di una categoria controversa», I (*Romance Philology*, 26, 1, 1972, pp. 16-51), II (*Romance Philology*, 26, 3, 1973, pp. 509-531).
- 1982, «Sociolingüística e lingüística storica», Taula rodona sobre «Sociolingüística i Lingüística romànica», *Actes del XVIè Congrès Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques* (Ciutat de Mallorca, 7-12 d'abril de 1980), I, Palma de Mallorca, Moll, pp. 191-201.
- WEINREICH, U.: 1953, *Languages in Contact. Findings and Problems*, 6a. ed., The Hague-Paris, Mouton, 1968. Trad. cast. *Lenguas en contacto. Descubrimientos y problemas*, Venèçuela, Ediciones de la Biblioteca de la Universidad Central, 1974.
- WEINREICH, U.; LABOV, W., i HERZOG, M. I.: 1968, «Empirical Foundations for a Theory of Language Change», a Lehmann, W. P. i Y. Malkiel (eds.), *Directions for Historical Linguistics: A Symposium*, Austin, pp. 95-195.
- WEYDT, H. i SCHLIEBEN-LANGE, B.: 1981, «Wie realistisch sind Variationsgrammatiken?», a Geckeler, H.; B. Schlieben Lange; J. Trabant i H. Weydt (eds.), *Logos Semantikos*, V, Madrid i Berlín, pp. 117-145.